

Анатолій КОЛОДНИЙ (Київ, Україна)

МІЖКОНФЕСІЙНІ ВІДНОСИНИ В УКРАЇНІ: СТАН І ШЛЯХИ ТОЛЕРАНТИЗАЦІЇ

В радянські роки законодавство СРСР декларувало свободу релігії, але не свободу віросповідань. Останню в Україні згавантував лише Закон 1991 року про свободу совісті і релігійні організації.

Більше 20 років незалежності і свободи від колоніального статусу, московської неволі – це період інтенсивного розвитку релігійної мережі нашої країни. При цьому зростає не тільки кількість релігійних організацій, а й кількість діючих в країні конфесій. Якщо в 1991 році у нас на реєстрації знаходилось 42 релігійні об'єднання (з них 33 християнського коріння, по одному іудейських, мусульманських і рідновірських, 4 – орієнталістських і 2 – синкретичних), то на початок 2004 року їх було вже більше 120 (76 – християнського коріння, 8 – іудейських, 4 – мусульманських, 7 – рідновірських, 16 – орієнталістських, 6 – автохтонних і синкретичних). Точну кількість різних релігійних течій в Україні на 2013 рік сказати не можемо, бо ж Держкомнацрелігій України з 2004 року (а в наступні роки і держдепартамент релігій) дає не повну статистику їх, а ось загальноконфесійно на 2013 рік вона із 36995 зафіксованих релігійних організацій склалася зокрема така: 34780 (94%) організацій християнського коріння, 282 (0,83%) – іудейських, 1145 (3,33%) – мусульманських, 140 (0,8%) – рідновірських, 163 (0,44%) – орієнталістських.

Хоч Православ'я за кількістю своїх організацій (18877) є найбільшою конфесією (51% релігійної мережі), а три найбільші його конкуруючі між собою Церкви – Українська Православна Церква Київського Патріархату, Українська Православна Церква Московського Патріархату і Автокефальна Православна Церква – дають 50% релігійної мережі країни, але навіть ці цифри (не говорячи про православну самоідентифікацію, а тут вона, згідно різних соціологічних досліджень, становить від 36 до 48% опитаних) свідчать про те, що Україна не є православною країною, а країною лише із домінуванням православ'я, з чим його Церкви не з особливим бажанням погоджуються і всіляко протидіють діяльності інших конфесій.

Практично вичерпала «електорат свого зростання» Греко-Католицька Церква (3919 організації на 2013 рік). Незважаючи на перенесення її офісу зі Львова до Києва, вона залишилась практично галичанським феноменом (3551 її організацій, це десь 90,6 %, знаходяться в Галичині і на Закарпатті). Відкритість до світу, його поліетнічності і соціальної невлаштованості дає можливість, всупереч активній протидії православ'я, утверджуватися в регіонах своєї присутності римо-католикам (1104 організації), хоч і вони практично вже вичерпали можливий електорат своїх потенційних послідовників. Римо-католицизм постає переважно як галичансько-подільсько-волинський феномен. Особливих успіхів і своєму поширенні у Східному і Південному регіонах країни католицькі конфесії на перспективу не мають.

Помітно зростає в Україні мережа протестантських організацій (8793). Вони вже становлять 24% від загальної цифри релігійної мережі України. Всі протестантські конфесії {баптисти-євангелісти – 3443, п'ятидесятники – 2677, адвентисти – 2024, єгови́сти – 1091 та ін.} ведуть широку християнсько-просвітницьку, морально-виховну, видавничу, медійну, місіонерську та благодійницьку роботу, що служить підставою нашої впевненості в подальшому інтенсивному зростанні їх мережі.

Мусульманство в Україні не має своєї єдиної організаційної структури, а шість

своїх всеукраїнських управлінь і центрів із 1145 організаціями. Послідовники ісламу у нас (окрім Криму) є представниками меншин тих етносів, на автохтонних територіях яких ця релігія є домінуючою. Відтак ґрунту для свого росту в Україні на перспективу іслам взагалі не має. В Криму іслам також вичерпав можливості свого подальшого кількісного зростання після того, як Духовне Управління мусульман Криму відкрило в 2005 році практично у всіх поселеннях кримських татар свої організації. Належать до мусульманської умми Криму тепер 935 організацій. Але мусульманська спільнота автономії постає надто розколотою на різні управління і центри, які не є толерантні у відносинах між собою під впливом різних мусульманських партій, сект і течій, які виникли і поширилися на Півострові.

Розколоті на різні центри у нас також і іудеї: 282 в 2013 р. діючі їх організацій (а щорічне поповнення їх – одинички) належать до п'яти різних об'єднань. Перспектив для їх взаємопорозуміння немає, оскільки до цього розколу приєдналися позаконфесійні інтереси – економічні, політичні, а то й суб'єктивні орієнтації. Перспектив і кількісного зростання іудейських організацій, як і мусульманських, в країні немає. Людський ресурс вичерпаний. Буде скоріше заманювання і перерозподіл віруючих наявний управлінь, а це, зрозуміло, породить і нові конфліктні ситуації.

Поява і ріст в Україні різних нових релігійних течій (насамперед неохристиянських, неоорієнталістських і рідновірських) є відображенням спільних тенденцій нинішньої інтенсивної конфесіоналізації релігії в світі. На початок 2013 року, згідно офіційної статистики, нові релігійні течії загалом мали біля 2280 одиниць (6,2% всієї релігійної мережі країни). З них неохристияни мають 1977 організацій, неоорієнталісти – 163, рідновіри – 140. Якщо неоорієнталізм і рідновірство у своєму кількісному зростанні і територіальному поширенні вже фактично стабілізувалися, то в порівнянні з ними високі темпи зростання мають неохристияни і насамперед харизмати. На сьогодні останні нараховують в країні вже 1742 своїх організацій.

Неорелігії нерівномірно розміщуються своїми громадами по території України. Там, де сильні позиції традиційних Церков, їх практично одиниці (так, на Тернопіллі лише 11 громад, а серед спільнот Галичини їх лише один відсоток). В Східних і Південних областях країни, де поруч із відродженням традиційних християнських Церков виникли і відносно вільно поширювались різні неорелігійні течії, кількість організацій останніх становить майже 13% від всієї місцевої релігійної мережі.

В Україні практично вже склалася мережа неорелігій і поява якихось нових їх конфесій, масове їх поширення буде вже випадковістю. Тим більше, що традиційні Церкви, які входять у Всеукраїнську Раду Церков і релігійних організацій і становлять 92% всієї релігійної мережі, в контексті засудження і протистояння діяльності НРТ знаходять спільну мову і прагнуть підключити до цього на місцях навіть державні органи.

Ми вважаємо, що конфесійна карта України практично також вже склалася. Виникнення і поширення нечисельних нових релігійних течій її взагалі вже не змінить. Скоріше будуть відбуватися зміни існуючих у нас традиційних релігійних течій, виникнення на їх основі якихось нових церковних організацій або ж релігійних управлінь. В цьому значну роль буде відігравати скоріше суб'єктивний чинник, а також втручання в релігійний процес певних політичних сил, які прагнуть в такий спосіб збільшити ряди свого електорату.

Україна - поліконфесійна країна. Кожний її громадянин живе нині в своєрідному супермаркеті релігій. Він постійно одержує різноманіття конфесійних пропозицій. Вони звучать у нас із сторінок газет, журналів, передач по радіо і телебаченню, на

інтернетівських сайтах конфесій, із книг, які продаються на вулицях, чи просто листівко-оголошень, що вільно роздаються, із уст місіонерів, знайомих, із вкинутих в поштові скриньки агіток-запрошень та ін.

Порадником вибору чи зміни конфесії частіше всього виступають батьки. Вони вважають, що релігія, яку вони сповідають, є єдиноістинною, а оскільки вона в традиції роду, сім'ї, то тільки до неї мають належати їхні діти. Але такий вибір не завжди здійснюється за совістю, а часто і не на вічно. Благо, що Закон України про свободу совісті дозволяє вільно змінювати віросповідання. Але це відбувається вже в зрілому віці, коли людина усуває свою релігієзнавчу неосвіченість, пізнає більше і релігію свого дитинства, й інші релігії, не маючи при цьому вже матеріальної залежності від батьків. Часто тут, на сімейному рівні, і виникає перше вогнище можливого міжконфесійного протистояння. В Україні навіть виник і порівняно активно діє батьківський Комітет захисту дітей від впливу так званих тоталітарних сект.

Ми не виступаємо за релігієвибір українців лише на основі традиції батьків (хоч в основному і віддаємо цьому перевагу), а підтримуємо свідомий вибір кожним своєї конфесійної належності. І не тільки на основі знання цієї релігії, а насамперед на основі глибинного усвідомлення того, що цей вибір зроблений за власною волею, на підставі якогось незбагненого внутрішнього просину до неї, що інколи подається як якийсь надприродно зумовлений процес. Враховуючи право кожного на свій релігієвибір, академічні релігієзнавці України обстоюють гасло: конфесійно ми всі *різні*, але у своїх правах в сфері релігійного життя ми всі *рівні*. Шкода лише, що ця відмінність конфесіями сприймається частіше всього як взаємна ворожнеча, абсолютна несумісність. Коли бачиш, як ворогують між собою насамперед послідовники різних християнських течій і церков, як вони ставляться до нехристиянських віросповідань, то тут же задаєш питання: а чи християни вони? Адже ворожнеча ця відбувається із-за чисто земного, поза істинно християнським і всупереч Христовій заповіді про любов до ближнього, навіть до ворога.

Саме тому завдання своєї теоретичної і практичної роботи академічні релігієзнавці, зокрема наше Відділення релігієзнавства Академії наук України, вбачають у формуванні толерантності міжконфесійних і міжцерковних відносин. Толерантизація передбачає, як перший свій крок, усвідомлення того, що всі конфесійно відмінні люди рівні в правах у своєму суспільному бутті. Адже ми живемо в такий вік, коли все більше відчуєш себе громадянином Землі. Сучасні засоби інформації майже щоденно оприсутнюють тебе в поселеннях і культурі інших народів, а транспортні засоби дають тобі можливість за декілька годин переїхати в іншу країну, заглибитись там в спосіб життя іншого народу, в інші традиції, віросповідання, пізнати інші цивілізаційні виміри життєдіяльності.

Автору прийшлося через Парламент релігій світу брати участь в роботі багатьох міжрелігійних форумів представників різних віросповідань. Тисячі учасників із різних країн приїждять на ці зібрання. Конфесійне різноманіття вражає. Тут католики і мусульмани, іудеї і буддисти, індуїсти і сикхи, протестанти і зороастри, африканські культури і синтоїти, представники багатьох інших конфесій, а водночас при мізері православних. На конгресі в Барселоні (Іспанія) останніх було лише чотири. При цьому ніхто нікого не агітує за свою релігію, не прагне повернути на її шлях, довести її єдиноістинність. Кожний лише прагне у свій спосіб найкращим чином репрезентувати своє віросповідання, навіть своїм зовнішнім виглядом засвідчити його своєрідність, подарувати тобі щось, що нагадувало б про наявність і такої релігійної культури.

Організатори форумів обрали ефективну форму їх роботи. Невеличкі, по 7-9 осіб групи учасників протягом години-двох за задалегідь визначеною схемою мають обго-

ворувати актуальні проблеми релігійного життя, конфесійного різноманіття і міжконфесійних відносин. Особистісний склад груп постійно змінюється. Протягом дня кожному приходилось працювати в 4-5 таких групах. Має місце діалог, але не як засіб переконування когось в своїй єдиноістинності. Відбувалося інформування колег по форуму про свою конфесію, її історію і сьогодення. Після таких бесід усвідомлював, що Бог – один, а конфесія – це лише шлях до нього, що кожна людина по-своєму шукає Бога і йде до нього своєю дорогою. Конкретні географічні й історичні умови її буття визначають своєрідність цього шляху. Він є таким же істинним, як і інші. Об'єднує ж послідовників різних релігій насамперед той моральний потенціал, який утримує кожне із віросповідань. Хоч моральне кредо різних релігій і відрізняється у своєму словесному вираженні, але за своєю сутністю воно однакове. Жодна з наявних релігій не вчить чомусь дурному.

Ми живемо в глобалізованому світі. Але глобалізація – це не тільки економічна чи політична інтеграція, а й можливість зберегти свою культурну і релігійну ідентичність шляхом діалогічного спілкування із носіями інших віросповідних виявів. Коли бачиш, як толерантно і доброзичливо спілкуються на міжнародних форумах представники різних конфесій, думаєш, а чи буде колись щось подібне у нас в Україні. Виникає бажання ініціювати проведення такого заходу світового масштабу в Києві. Але думаю, що скоріше це варто заздальгідь програти на всеукраїнському рівні, щоб, коли задумаємо проводити міжнародний форум, не виставить на посміховище всьому світові нашу міжконфесійну і міжцерковну ворожнечу. Адже по цьому значною мірою судять про ментальність і культуру народу.

В міжконфесійних відносинах в Україні ми маємо те, що маємо. Міжконфесійні протистояння між православними і католиками, православними і протестантами, православними і мусульманами, між історичними церквами і новими релігіями вдалося на всеукраїнському рівні не без нашої участі толерувати, конфліктність перевести в локальні вияви і на місцевий рівень. Але все ж порівняно гострими у нас залишаються внутріконфесійні протиріччя – між православними церквами, мусульманськими та іудейськими центрами, між новоутвореннями в православ'ї і греко-католицизмі, з одного боку, і вже традиційними їх церквами. Останнім часом виникає конфлікт між харизматизмом і традиційним протестантизмом. Виникненню і якійсь ескалації внутрішньоконфесійних конфліктів сприяє як внутрішній фактор, часто політичний, (зокрема підтримка владою і насамперед В.Януковичем, Московського Православ'я, незрозуміла очікуваність в депортації заїзжих в УГКЦ екстремістів-догналівців), так і зовнішній – втручання в православне життя України Московського Патріархату з його антиукраїнською ідеєю «русского мира».

Керівництво конфесій України не особливо занепокоєне тим, як толерантизувати міжконфесійні і внутрішньоконфесійні відносини, як використати міжнародний досвід толерантизації цих відносин в реалії українського релігійного життя. Маємо в наявності навіть якесь устремління на свою конфесійну самоізоляцію і від суспільства, і від багатоконфесійного життя країни.

Говорячи про толерантизацію міжконфесійних відносин в Україні, ми радимо суб'єктам цих відносин критично подійти до тих форм, якими вони користуються при оцінках і описаннях свого духовного супротивника. Читаючи постійно конфесійні видання, ми зустрічаємо в них часто такі блюзнірські, карикатурні і брехливі інформації про інших, які можна використати навіть для притягнення їх авторів за образу і брехню до кримінальної відповідальності. Збудоражений не так давно появою зображень пророка

Мухаммеда «карикатурний конфлікт», який мав місце в Данії, а опісля – і в низці країн Заходу, багато чому навчив інших, але тільки не конфесії в Україні. Він показав, що свобода слова дає нам право говорити те, що ми думаємо, але вона водночас не зобов'язує це робити. Конфлікт цей (як і міжконфесійні) свідчить про наявність різних цінностей, ціннісних оцінок. Так, має місце нерозуміння на Заході психології релігійності Сходу. При цьому, якщо одним бракувало розуміння глибоких релігійних почуттів, спустошених їхньою неухважністю, то інші виявили явне перебільшення зробленого і навіть сприйняли хибну інформацію того, що відбулося, за істину. Схід заглибив конфлікт цивілізацій тим, що дав право використовувати, як аргумент проти Західної цивілізації, судження, що та демократія, яку вона несе, та свобода слова, яку вона захищає, може відкрити шлях для осміювання і знущань над їх вірою.

Світ глобалізується, а тому не слід думати, що аудиторія сказаного або надрукованого обмежується лише якоюсь незначною місцевістю, громадою, конфесією, а то й обмежитися місцевим реципієнтом. Тому ми, як ті, хто вибудовує громадянське суспільство, в якому кожний – суверен, маємо підтримувати у спілкуванні між собою взаємну повагу, терпимість і взаємопорозуміння. Слід вибудовувати мости між релігіями, а не займатися пошуками того, що їх роз'єднує і в якійсь карикатурній, брехливій формі це показувати. Слід бути відкритим до інших, відмінних від твоїх цінностей, сприймати їх як данність і знати, що саме в світі цих цінностей хтось відчуває себе щасливим, а відтак не має бажання змінювати їх на інші і не потерпить будь-які посягання, а тим більше в карикатурній, спотвореній формі на них.

Якщо ми хочемо жити в мирі і дружбі з іншими людьми, з їх релігіями, то не маємо ображати їх почуття, спотворювати їх світорозуміння різними провокаціями, фальшивками, оскільки це ранить їх серце, породжує конфронтацію. Шкода лише, що серед послідовників різних релігій в більшості є такі, хто налаштований на свою єдиноістинність, хто все інше сприймає як «от лягавого». До них часто із-за їх інтелектуальної обмеженості і не доходить, що їх релігія в її вихідному вигляді не може нормально існувати і розвиватися в ментальності інших народів, що там вона, у випадку своєї появи, зрештою етнізується, змінюється часто до невпізнаності. То чи варто її піддавати таким експериментам?

Ми виходимо з того, що якоїсь однієї істинної релігії немає. Істинним є те, що об'єднує, як спільний корінь, всі релігії. Цим є віра в наявність світу надприродного, в спасіння завдяки цій вірі і слідуванню загальнолюдським нормам моралі, віра в життя в потойбічному світі. Будь-яка релігія по-своєму вирішує ці питання. Одні напрямки пов'язують людину з Богом, інші ж між ними ставлять спасителя або ж якогось пророка. Одні вважають, що вирішити свою долю можна лише завдяки дотриманню великої кількості запропонованих їхніми церквами обрядів і обов'язкового посередництва в цьому служителя культу, інші ж, виходячи з того, що Бог в тобі і він проявляється через твою душу, закликають до простого молитовного єднання з ним, до богомислія, а не якогось обрядового рухання, рукомахання тощо.

Ми, як і наш великий філософ Г.Сковорода, вважаємо, що зовнішня форма вияву віросповідання є людським творінням. То ж чи варто із-за цієї людської вигадки в міжконфесійних відносинах кидатися в баталії, ображати інших? Адже при цьому не за Боже йде боротьба, не за те, що не від світу цього, а за людське, створене людською фантазією і виписане чи то в Священних книгах різних релігій, чи то втілено в релігійній організації і в конфесійних обрядових діяннях. Певне тому, враховуючи все це, Ісус Христос закликав любити не тільки ближнього одновірця, а навіть ворога. Він радив

йти до іншого зі словами «Мир Вам!».

Тут варто прийняти принцип: послідовник іншої релігії – не ворог твій. Він йде до того ж Бога, що й ти, але іншою дорогою. Богів не десять, двадцять, більше, не стільки, скільки існує в світі релігій, а один, але зі своїм ім'ям в кожній із останніх. І тут значимою з цього приводу була думка українського рідновірського пророка Лева Силенко: Єдиний Бог кожному народу відкривається під своїм ім'ям, а тому іншовірець є нашим попутчиком, а не грішником, відступником. Та й від чого він міг відступити, якщо релігія деяких з них виникла, скажемо так, навіть раніше на декілька століть від твоєї. Можливість існування інших релігій визнавав й апостол Павло, коли писав: «Бо мусять між вами й поділи бути (в інших українських виданнях – «бути у вас ересі» –А.К.), щоб виявилися випробувані між вами» (1 Кор. 11:19).

В своїх бесідах із православними, які більше від всіх інших нетолерантні щодо інших віросповідань, часто запитую: «А чи християни Ви?». Їх це дивує, але у своєму сприйнятті світу вони знаходяться на рівні іудейського Старого Завіту. Моральні принципи останнього не є загальнолюдськими, коли їх прочитаєш в контексті всієї старозавітної Біблії. Адже там знаходимо і вбивства, і пограбування, і гвалтування, *але представників інших народів*, а не богообраного, тобто євреїв. Десять заповідей в їх внутрішньому старозавітному прочитанні адресовані саме євреям і тільки їм. Ідею ж взаємної любові в світ людей і народів приніс Ісус Христос. Його вчення про любов докорінно відрізняється від старозавітного. Саме заповідями блаженства Ісуса Христа (див.: Мт 5) не те що можна, а й слід користуватися, коли мова йде про відносини між етносами і цивілізаціями, навіть між окремими людьми, про відносини між конфесіями. Якщо ми будемо ними користуватися, то у нас часто буде спрацьовувати самоцензура, самообмеження. В контексті своїх відносин з іншими ми будемо думати про них, шанувати світ їх мислення й діяння і не прагнути мого нав'язати їм своє, бо ж їхнє є таким же істинним, як і моє.

Таким чином, хоч ми і є різними у всьому, в тому числі і в своїх віросповіданнях, але, незважаючи на це, ми є рівними. Один віруючий чимось своїм конфесійним не переважає, не перевищує іншого. Саме тому світ наш має характеризувати толерантність відносин. Дорога до неї тяжко дається людям, про що свідчить і той «карикатурний скандал», який не так давно будоражив світове мусульманство.

В Україні академічні релігієзнавці шукають різні форми формування міжконфесійної злагоди. Проводяться нами в обласних містах Дні релігійної толерантності із запрошенням до участі в них представників різних конфесій. Навіть посидівши поруч, поспілкувавшись, побачивши один одного, віряни однієї конфесії переконуються в тому, що ці «інші» такі ж люди, як і вони, що їх віра щира і така ж переконлива. Організовані при нашій участі фестивалі художніх колективів різних конфесій і виставки книжкових видань сприяють їх взаємоознайомленню. Цій же меті служили надруковані в нашому часописі «Релігійна панорама» не тільки інформації про різноконфесійне життя України і світу, а й Сторінки конфесій, де описувалася історія, віровчення і особливості діяльності того чи іншого релігійного об'єднання.

В усних бесідах із лідерами різних конфесій ми радимо їм, як толерантно входити в життя полірелігійного світу, як знаходити дорогу до взаємопорозуміння з іншими. Вже маємо перші кроки цих пошуків, коли керівництво однієї конфесії просто з метою взаємоознайомлення відвідує офіси інших. Ми радимо конфесіям не ждати до себе кореспондентів із світських газет, а писати для них статті про свою діяльність, особливо благодійницьку. Останнє не є якоюсь саморекламою чи ж самозвеличенням, а просто

інформацією про те, хто ви є, що ви робите, як живите в глобалізованому світі, в поліконфесійному сусідстві. Міжконфесійному взаємопізнанню може служити також створена в офісі Української Асоціації релігієзнавців (УАР) Бібліотека різноконфесійних видань (книг, журналів, газет), яка постійно поповнюється своїми виданнями різними релігійними спільнотами України. Про шляхи толерантизації міжконфесійних відносин йде мова на багатьох конференціях, які проводять Українська Асоціація релігієзнавців і Відділення релігієзнавства НАН України із запрошенням на них представників із різних церков та релігійних організацій.

На формування толерантності міжконфесійних відносин працюють також ті міжнародні акції, які проводить Міжнародна академія свободи релігій, Асамблея релігій світу, Парламент релігій та ін. Можна лише шкодувати, що із-за міжконфесійної упередженості, яка практично притаманна всім нашим релігійним течіям, Україна не представлена на них своїми конфесіями. За них цю роботу приходиться виконувати нам, українським релігієзнавцям. Вони тільки бувають присутні на тих міжнародних конференціях з проблем свободи релігії, які проводяться нами, релігієзнавчими інституціями, в Києві. Проте і це добре!

Вивчаючи міжконфесійні відносини в Україні, приходиш до плачевного висновку, що різноконфесійні спільноти країни все ж прагнуть існувати якимось самоізолювано від інших, навіть і від суспільства. Вони не шукають привід для зустрічей, взаємопізнання, проведення спільних акцій, зокрема у сфері благодійництва, створення за міжконфесійні кошти Будинків відпочинку для пенсіонерів, центрів за інтересами, медичних консультпунктів, дешевих аптек та ін. У всякому разі від офіційно зареєстрованих релігійних течій (окрім очолюваної М.Паночком Церкви Християн віри євангельської і багаїв) ініціатив щодо організації і проведення якихось міжконфесійних заходів не надходило. Вони ініціюються хіба що конфесіями, які бажають в якийсь спосіб ввійти в релігійний простір України. Це – Церква Єднання, Богородична Церква, спільнота Вознесених Володарів, сасентологи, деякі інші.

Редакція нашого журналу «Релігійна панорама» часто одержувала листи, автори яких піддавали нас критиці за те, що ми, друкуючи в кожному числі на «Сторінці конфесії» інформацію про життя різних віросповідань, називаємо їх при цьому ще й релігіями, в такий спосіб «пропагуємо псевдорелігії». Але, сповідуючи принцип свободи віросповідань і визнаючи й захищаючи право кожної людини на вільний релігієвибір, ми сприймаємо останній як її вільний шлях до Бога. Може для когось вибір іншого виглядає хибним, але для останнього шлях того, хто оцінює його як заблудлого, є таким же. Відтак в принципі якоїсь псевдорелігії не існує. Будь-яка із наявних релігійних течій за своєю формою, компонуванням віросповідних положень є людським витвором, а відтак має надто багато суб'єктивного.

Церквам тяжко погодитися з тим, що віруючі люди – це не солдати, які йдуть одностроєм. Як внутрішні, так і зовнішні фактори визначають свій власний шлях кожного до надприродного. Але в історичних церквах у нас прокручується з року в рік одні і ті ж тисячолітньої давності богослужбово-обрядові форми, які вже сприймаються освіченим християнином, віруючою християнською молоддю скоріше як сліди язичництва в християнстві, як якийсь анахронізм. Цікаві міркування з цього приводу висловив глава УГКЦ Святослав Шевчук: «Один молодик в Аргентині мені сказав: «Владико, якщо церква – музей, де добре зберігають культурні експонати, то туди можна прийти раз на рік. Але жити в музеї постійно, то тут вже вибачте». Таким чином, живучість Церкви при її бажаній зорієнтованості на «сучасних людей», робить далі висновок

митрополит, залежить від того, наскільки вона є «живою», але не «музеєм».

Сказане вище відзначив і екс-папа Бенедикт XVI, коли сказав, що «почалася нова ера релігійності» і що люди «прагнуть знайти її не в Церкві». «При цьому релігія часто постає всього лише як різновид просвітницької діяльності, якою прагнуть урізноманітними буденне життя, – підкреслював Понтифік. – Великі традиційні Церкви, певне, відчують якусь пригніченість із-за своєї надмірної інституалізованості, інституційної регламентованості... Майже не залишилось проявів живої віри, її простоти. Християнство тепер позначає тільки належність до великих структур... Християнство, як інститут, почало сприйматися як баласт, в тому числі і як баласт традиції».

Чому молоді люди нині часто віддають свою перевагу харизматичним церквам (та й неорелігіям взагалі) перед традиційними, так це тому, що вони є живими, сучасними у формах вираження християнського світобачення і світоставлення. Не може освічена людина і мешканець міста сприймати християнські форми, які виникли в умовах сільського життя і розраховані переважно на бачення їх, а не на активну співучасть в них. Тому традиційні Церкви мають із усвідомленням наявності в них якоїсь загальмованості у своїх виявах толерантно сприймати втрати своїх можливих молодих парафіян і водночас прагнути осучаснити спосіб буття своїх вірян в конфесії, не вдаючись до пошуків шляхів збереження їх в конфесії за допомогою старих закостенілих обрядодіяльних виявів. Спілкування з молодими священнослужителями історичних Церков часто засвідчує розуміння ними ситуації, наявність у них бажання дещо змінити й осучаснити, але відсутність в їх Церквах свободи в релігії змушує їх також зо дня в день, з року в рік «крутити вже заїжджену платівку», розраховану на малоосвіченого і малокультурного вірянина.

Таким чином, виникнення нових течій в християнстві, чому активно протидіють історичні Церкви, не є якоюсь випадковістю, а своєрідною реакцією на консерватизм традиційних його течій, виявленням пошуку в тому ж християнстві того, що було у нього до нововведень Вселенських Соборів і Отців Церкви і що часто страждає далекою від Істини суб'єктивністю. Причин і мотивів іншого, ніж традиційне, сприйняття християнства є багато. Якщо богослов якоїсь конкретної конфесії сприймає це за ересь, то релігієзнавець в цьому вбачає, з одного боку, подальший розвиток конфесії, а з іншого – право кожного на свободу в релігії. А оскільки в громадянському суспільстві кожна людина є сувереном своєї долі, то ми підтримуємо цю її суверенність і в сфері релігійного життя.

При цьому відпорність у послідовників будь-якої з конфесій щодо інших віросповідань мають формувати не релігієзнавці (а саме цього від них очікують традиційні Церкви), а богослови чи священнослужителі конфесій. Але при цьому вони мають знати свого противника, а не голосливо, лайливо, іронічно, без належної аргументації викидати його в корзину псевдорелігій, зараховувати до еретиків, послідовників якихось «тоталітарних сект» тощо. В одержанні таких знань про інших українські релігієзнавці традиційникам своєрідно саме й допомагають. Сповідуючи принципи об'єктивності і позаконфесійності, в своїх працях ми описуємо віровчення, обрядову практику, спосіб життя всіх діючих в Україні віросповідань. Так, в часописі «Релігійна панорама» нами опубліковано більше 130 таких статей-інформацій. На їх основі видрукувано 7-ма і 8-ма книги десятитомної «Історії релігії в Україні» – «Релігійні меншини України» і «Нові релігії України».

При цьому ми не даємо якихось оцінок віровчення і обрядів конфесій: читай і оцінюй сам, виходячи із своєї віросповідної освіченості. Наші оцінки наявні лише тоді, коли в діяльності релігійних організацій ми віднаходимо явно антиукраїнську орієнтацію.

Але це вже не релігія, а політика: політикою релігійні організації, згідно Закону про свободу совісті, не мають права займатися. А тим більше виявляти зневагу до народу, на теренах якого живеш.

Релігійна толерантність може служити тією основою, на якій зростає християнська благодіяльність. Проповідуючи людинолюбство, визнаючи цінність кожної людини, християнство закликає творити доброзичливість милосердя у взаємних відносинах між людьми, вчить «перемагати зло добром» (Рим. 12:21), бути співчутливим (рос. мовою – состраждущим). Відтак благодійницька діяльність релігійних організацій є відображенням їх толерантності, соціального служіння всьому людству, а не тільки співвірникам, одноконфесійникам. Благодійність має поєднувати конфесії, формувати толерантні відносини між ними, а не протиставляти їх. Її не слід перетворювати в якусь міжконфесійну конкуренцію, рекламування окремих конфесій шляхом співставлення їх благодійницької діяльності з іншими. Саме через неї має запрацювати та толерантність, яка утримує спокій в міжконфесійних відносинах в нашій країні. Гадаю, що при Всеукраїнській Раді Церков і релігійних організацій доцільно створити відділ, який, об'єднуючи благодійницькі зусилля і фінансові можливості різних релігійних організацій і церков, уже приступив би до відкриття різних благодійницьких установ, координував би благодійницьку діяльність так, щоб вона не перетворювалась в конкуренцію і місіонерство.

Таким чином, сфера релігійного життя, сфера міжконфесійних відносин є надто складною і делікатною. В них на рівні буденного бачення проблем втручатися не слід, оскільки можна буде за цих умов одержати той результат, на який навіть не розраховував. До того ж, ще є й такі закони, за допомогою яких держава регулює буття релігійних організацій в країні. Їх необхідно знати і виконувати, щоб не допускати правовий нігілізм, присилування Церков до їх антиканонічної діяльності, неповажання права кожного за умов громадянського суспільства на вільний релігієвибір і вільне сповідання своєї релігії.

Валерій КЛИМОВ (Київ, Україна)

ТОЛЕРАНТНІСТЬ МІЖКОНФЕСІЙНИХ ВІДНОСИН: СТАН, ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ

Проблеми міжрелігійних відносин на всіх рівнях – від міжцерковного до особистісного – супроводжували релігійні спільноти впродовж усієї історії їхнього існування, набуваючи з різних причин гостроти і невідкладності розв'язання в одні періоди, і, входячи в русло спокійного, буденного й ділового співіснування, – в інші. На одних відтинках історії антагонізм відносин між релігіями та їх представниками не раз ставав причиною насильницького переведення на свою віру інших народів, релігійних війн тривалістю в кілька десятиліть, масштабних виявів фанатизму, хрестових походів, гонінь на іудеїв, релігійного тероризму та ін.; на інших історичних відрізках (якими б короткими вони не були) толерантні відносини між носіям різних віросповідань у поліконфесійних суспільствах створювали умови для узгодженого вирішення загальнодержавних проблем, сприяли політичному порозумінню, взаємозбагачуючому співіснуванню етновіросповідних спільнот, забезпеченню стабільності суспільств і держав.

Поступово до учасників суспільних відносин прийшло розуміння, що заклики до